

Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն Ք

ՄԱՐԺՈՅ մէջ եղեղի (chicorée) գոյութիւնն իմանալու կերպ. — Պէտք է առնուլ ջրալից դաւաթ մը, և ընուլ մէջը փոշիացեալ սուրճը զոր կ'ուզենք զննել. եթէ փոշոյն մէջ եղերդ գտնուի, ասիկայ կը ծծէ իսկոյն ջուրը և ծանրանալով կը հանգչի դաւաթին յատակը, և թեթև կերպով մը կը զուճաւորէ զհեղանիւթն. մինչդեռ փոշիացեալ զուտ սուրճն՝ ջրոյ երեսը կը մնայ:

Ինչ կերպով պէտք է դէմն առնուլ կազի շուսաւորութեան յառաջ եկած անպատեհութեանց. — Արդէն իսկ Մարտ ամսաթիւն թին մէջ տեսած են ընթերցողք, թէ լուսաւորութեան կազը ինչ աստիճանի կրնայ խանգարել բնակարանաց առողջարար և մաքուր օդը: Բաց ի իւր անախորժ հոտէն և մթնոլորտի բաղադրութեան վրայ ունեցած փնասակար ազդեցութենէն, կը յարէ նաև բոլոր ոսկեղձ առարկաներն և կը նստեմայնէ զանոնք իսկոյն:

Կայ ամենապարզ միջոց մը անպատեհութեանց դէմն առնելու, և է՝ զննել կազի լուսոյն ծայրը, կամ թէ ըսենք, կազի կառուցին (bec) վրայ, այլ և այլ կողմերէն ծակեր ունեցող զընկեայ առկախ թիթեղ մը: Այն ատեն բոցը թիթեղան առջև կ'արձկէ իւր գլխաւոր փնասակար նիւթերը, առանց կորսնցընելու իւր լուսոյն սաստկութիւնը,

Լուսոյ ունեցած ազդեցութիւնն քացախակաւ խմորման վրայ. — Միքայէլ ձիւթի ներկայ խնդրոյս նկատմամբ յատուկ զննողութիւնք ընելով այս հետեւանքներս հանեց.

Ա. Արեգակնային լուսոյ ուղղակի ազդեցութիւնն կ'արգելու մայր քացախոյ ձեանան, և հետեւաբար քացախական խմորումը:

Բ. Դարձեալ, ամպամած օրերուն լուսոյ ազդեցութիւնը կ'արգէ լու քացախական խմորումը:

Գ. Իսկ երբ հեղանիւթն արեգակնային լուսոյ ազդեցութիւնը չկրէ

բնաւ, և հեղանիւթոյն երեսին վրայ տեղ տեղ միայն լուսաւոր կէտեր գտնուին, նոյն կէտերուն վրայ կը սկսի ձևանալ քաղաքաւայրը. և եթէ լուսոյ քանակն աւելնայ՝ քաղաքամօր ձևանալն կը դադրի:

Գիր աշտոյ կոմւնայի հնարիչն:— Շատերը կը համարին՝ թէ քառ. չույի և կապարեայ գրչաւ գրուածը աւրելու կոմմային գործաւ ծուլինն սկսած է ութնասաներորդ դարուն կիսոյն. սակայն Պատմութիւն կաձառոյն գիտութեանց փարիզու, յամի 1752 այս. ոչէս կը գրէ. «Ո՛վ որ կապարեայ գրիչ կը գործածէ ճարտարապետութեան և այլ տոյնտեսակ իրաց մէջ, կը գործածէ միանգամայն հացի միջուկ՝ կապարեայ գրչաւ նկարածը աւրելու համար»: Իսկ Պ. Մակարհէնս կաճառորդ, վերջին և արժանաւոր ժառանգ հռչակաւոր նաւուղիին, որ գտաւ Ուկրաինաւ անցքը՝ ի ծովն հարաւային, ընտրելաւ գոյն միջոց հնարեց գրածը աւրելու, զոր միշտ կրնայ զք վրան ունենալ, այսինքն քառ. չույի կտոր մի, կամ առանձնական ուստին քառ. յենի. զայս քսելով գրածին վրայ՝ հացի միջուկէն աւելի լաւ կը մաքրէ կապարեայ գրչին զիծերը և այլ ամենայն արտաք, սր թղթին վրայ գտնուին:

Ելեկտրական շառաշտութիւն ի Ճարտն:— Կարգէ դուրս զարգացաւ ելեկտրականութիւնն ի Ճարտն այս վերջի տարիներու մէջ, և այժմ հինգ մեծ ընկերութիւնք կան՝ խանութները, և այլն, լուսաւորելու համար. Թոքսոյ, Բիոթոյի, Գոպայ, Ոսակայի և Նակոյաի կայարանաց մէջ շարժիչ մեքենայ մի կայ, որ 22, 000 կանթեղ կըրնայ վառել, յորոց 11, 000 արգէն իսկ կը գործածուին: Ա՛յլ տասն ընկերութիւնք ևս պիտի հաստատուին, Նականայի, Կոմանսթոյի, Նակասաքի, Հակաթոյի, Եօքոհամայի, Հիլսահունայի, Շիցնոքայի, Հուկոտաթի, Նիեկաթայի կայարանաց շինութեան համար, 16, 800 կանթեղներով, իսկ առաջին ընկերութիւնն հաստատուեցաւ ի Թոքսոյ, յամի 1886:

Հրեշ խեցգետին մի:— Վիթպիի ձկնորս մի նաւահանգստին մէջ չափազանց ծանրութեամբ և երկայնութեամբ խեցգետին մը բռնեց. Հաւանական է որ Անգլիոյ հիւսիսային արևելեան եզերքը ցարդ այսքան խոշոր խեցգետին որսացուած չէր, և կամ գէթ սա յիշածներու մէջէն ամենամեծն է: Քառասուն և հինգ հարիւրորդամետր երկայնութիւն ունի, 32 չրկապատ, 20 լայնութիւն մինչև ցաղին: Հինգ հազարազրամ և կէս կը կշռէ: Վիթպիի թանգարանին ընծայ տրուեցաւ, յորում շատ արանշելիք կան ծովու, յորս խեցգետին մի փոքր ինչ մեծ քան զայս, որ Նոր Երկրի ծովուն մէջ բռնուեցաւ:

Հաշկիք թագմանցընեշու կերպ — Աւենայն որ գիտէ հաւկթի տու-
րեաւուն կարեորութիւնը. շանդու է զայն ևս բարեդըլը. Արդ-
հաւ մի չորս տարեկան լինելուն պէս հարկ է կամ ծախել և կամ կ-
փել ուտել. այս էական կէտ մի լինելով, յանալու է կատարել զայս
ճշդութեամբ. երեք տարուան հաւն թմենէն շատ հաւկթի կ'ածէ, և
երբոր չորս տարուան կ'ըլլայ, հաւկթին թիւը կը նուազի. բայց մե-
ծութիւնը կ'աւաւելու, և այսպէս տարուէ տարի կը նուազի. Միւս
նոյն է հինգ տարուան և երեք տարուան հաւ կերակրել, ծակայն ալ
նաջինը շատ օգուտ չունի. Անտարակոյս է, որ պղտիկ հաւերը աշնան
վերջերը և կամ 'ի սկիզբն փարուր աւելի հաւկթ կ'ածեն, և այս
ժամանակներս հաւկթին գինն կրկին և երեքպատիկ կը լինի քան սո-
վորական ժամանակ. երբեք տեսնուած չէ՝ որ շատ տարիք ունեցող
հաւ մի հաւկթ ածած ըլլայ ձմեռը. Մէկ, երկուս, երեք և չորս տա-
րուան հաւերով, եթէ աղէկ խնամուին, գրեթէ ապահովապէս տա-
րին ամբողջ թարմ հաւկթ կրնանք ունենալ. Եւ որ մեծն է, այս
կերպով ալ ևս կարծր հաւու միս չենք ուտեր, վասն զի չորս տա-
րուան հաւը շատ պատուական միս ունի:

Սպանիոյ թովոց հարստութիւնն. — Սպանիական թերակղզւոյն
մէջ պարունակուած անյայտ և յայտնի հարստութեանց գլխաւորա-
գոյնն պէտք է դասել իւր հանքերու ճոխութիւնը:

Յայտնի եղած կամ բանեցուցած բովոց թիւն այս տարուոյս մէջ
1535ի կը հասնի, որը 246,789 հեկտար տարածութիւն կը ծածկեն.
որոց վրայ աւելցընելու է նաև յայտնուած՝ բայց չբանեցուցած բովերն
14,686 հատ, որը 249,393 հեկտար տարածութիւն կը բռնեն.
հուսկ ուրեմն 1584 հատ ալ հին ժամանակ բանեցուած, այլ ներ-
կայիս ապարդիւն թողուած բովեր, 28,982 հեկտար տարածու-
թեամբ:

Բովանդակ հանքերու մէջ աշխատող անձանց թիւն է 51,476.
որոց 42,079 արք են, և 2,020 կանայք և 7,377 տղայք. Սպանիա-
կան բովոց համագումար արդիւնքն է 11,961,814 տակառաչափ
հանք, որոց համապատասխան արժէքն է 111,700,609 ֆրանկ. —
Յիշենք գլխաւոր տեսակներն. երկաթ՝ գրեթէ 7,000,000 տակա-
ռաչափ, 20,000,000 ֆրանկաց արժէքով. պղինձ՝ 3,000,000 տա-
կառաչափ, 18,800,000 ֆրանկ. բնածուխ՝ 3,000,000 տակառա-
չափ. 8300,000 ֆրանկ. կապար՝ 335,524 տակառաչափ, 26,700,000
ֆրանկ. կապար արծաթախառն՝ 149,794 տակառաչափ, 22,520,000
ֆրանկաց արժէքով. Ասոնց հետ 'ի միասին կը գտնուին նաև զինկ,
անդիւլ, աղ, ծծումբ և փոսփոր:

Այս բովոց արդիւնք են նաև Սպանիոյ մետաղագործական ապ-
րանքներն, տարեկան իբր 719,801 տակառաչափ կշռով, և արժէ-

քով 176,742,924 ֆրանկաց։ Այս ապրանաց արժէքն '89 միլիոն կը վերաբերի երկաթի և պղնձի, 26 միլիոն կապարի և 21 միլիոն արծաթոյ։

Այսու հանդերձ Սպանիա դեռ շատ հեռի է ըստ պատշաճին օգտուելէ այս իւր հանածոյից անբաւ ճոխութիւններէն։

Աշխարհահասակէս 1889 թւին ի Գաղղիա։ — Պ. Ալփրեա Նէյմարը վերջի ժամանակներս ներկայացուց փարիզի Արուեստից խորհրդարանին անցեալ տարւոյն մէջ աշխարհահանդիսին պատճառաւ եղած ճանապարհորդութեանց թիւը և անոնցմէ յառաջ եկած շահը՝ բաժանեալ ըստ ընկերութեանց, սակից քաղելով կը դնեմք հոս։

Իջարուր չափ (ոսկի) Գաղղիական Դրամատեղւոյն	282 միլիոն
Շահ ի շոգեկառաց	66 »
Գաղղիական վարկատանց մէջ գրուեցաւ	91 »
Շահ ի մարսական տրոց	11 »

Համագումար 450 միլիոն

Եւ եթէ աւելցնենք այս 450 միլիոն ֆրանկաց վրայ նաև 30 կամ 40 միլիոն եւ, որ մտած պէտք է լինի հաւանականաբար հասարակաց գանձուց մէջ, ընդ ամենայնն մերձաւորապէս կը հասնի 500 միլիոն առասպելական գումարին։

Քննենք արդ ուղեւորաց շարժումըն և երթևեկն։ Մերձաւորապէս անցեալ տարւոյն փարիզի աշխարհահանդիսին պատճառաւ մտած են ի Գաղղիա 1,500,000 ուղեւորք, բաժանեալ այսպէս։

Անգղիացիք	380,000	Բելգիացիք	225,000
Գերմանացիք	160,000	Չուիցերացիք	52,000
Սպանիացիք	56,900	Իտալացիք	38,000
Աւստրիացիք	82,000	Ռուսք	7,000
Շուեպք	2,500	Յոյնք	5,000
Նորվեկիացիք	8,500	Ռումանք	8,000
Բորդուգացիք	12,000	Թուրքք	93,000
Սվաբիկոյ	25,000	Ի Հռ. Ամերիկոյ	93,000
Ի Հռ. Ամերիկոյ	25,000		

Շոգեկառաց շարժումը և տեղափոխութիւնք արտաքոյ կարգի էր։ Հարաւային ընկերութիւնն որ ուրիշ տարիներ կը փոխադրէր զրեթէ 700,000 ճանապարհորդ, անցեալ տարի տեղափոխեց 1,125,000 ուղեւոր, այսինքն 425,000 հոգի աւելի։

Օւլէանէն 160,000 հոգի մեկնեցան ի փարիզ պատեհաւ 164 հաւելոյից ուղեւորութեանց։

Նայելով ի հաշիւ Արեւմտեան շոգեկառաց ընկերութեան, զոր տուաւ անցեալ տարի հոկտեմբերին մէջ, կը տեսնենք 10 միլիոնի գումար՝ առաւել քան զնախընթաց ամի 1888 :

Միայն երկու օրուան մէջ Փարիզ + Լիոն + Միջերկրական ընկերութեան հաճոյից շոգեկառքները տարին ի Փարիզ 21,509 այցելու, և արեւելեան 103,000 :

Նմանապէս բազմաթիւ և աշխոյժ էր ճանապարհորդաց տեղափոխութիւնն ուրիշ ամէն գիծերու վրայ :

Հասարակաց կառաց (Omnibus) ընկերութեան շահն գերազանցեց քան զնախընթաց ամին և միլիոնի չափ : Կառաց ընկերութիւնն (Compagnie des voitures) շահեցաւ 4,336,000 : Նմանապէս ընկերութիւնն կառաց Urbaine անուանեալ՝ շահեցաւ 2,009,000 : Սենի վրայ գտնուող շոգենաւուց ընկերութիւնն 1,558,000 : Այս յետին ընկերութեան փոխադրած անձանց թիւն 14 միլիոն աւելի է քան զայն զոր փոխադրեց 1878ի աշխարհահանդիսին ժամանակ, որ էր 15 միլիոն միայն :

Շոգեկառաց ընկերութիւնն Decauville սկսեալ յ'9 Մայիսի մինչև ց'1 հոկտեմբերի, փոխադրեց 3,342,000 հոգիէն աւելի, քան ձեւով առ նուազն 1,500,000 ֆրանկ :

Կը թողունք յիշատակելու այլ և այլ ծովային ընկերութեանց և առանձնականաց ըրած շահերը, չունելով ի ձեռին իւրաքանչիւրին մանրամասն գումարը :

Բաւառացի յաւուկներ : — Գերմանացի ճարտարապետ մի՛ նորա, գիւտ հնարք գտած է՝ փողոցներու յատակները քառուղէ շինելու, որոյ առաջին փորձն եղաւ Հաննովերի կամըրլի մը վրայ :

Գահացուցիչ ելք ունեցաւ այս փորձս, և նոյն քաղաքին մէջ 1500 մետր երկայնութեան վրայ քառուղէ փողոցներ շինուեցան :

Նոյն կերպով փողոցի մը յատակ շինուեցաւ նաև Բեռլինի մէջ. ինչպէս առ ի փորձ ուրիշ փողոց մ'ալ պիտի շինուի ի Համպուրկ :

Այս յատակս, կ'ըսեն, քարի պնդութիւն ունի, որ և իցէ աղաղակ կառքի, ձիու, և այլն, կը բթացընէ, և ջերմութենէ կամ ցրտութե. նէ չի վնասուիր :

